

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ДОСЛІДНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Чередник Наталя,

*аспірантка кафедри інтелектуальної власності
юридичного факультету Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена аналізу поняття реалізації прав інтелектуальної власності в контексті діяльності дослідницького університету як суб'єкта права інтелектуальної власності на підставі норм законодавства України та теоретичних підходів.

Ключові слова: дослідницький університет, вищі навчальні заклади, права інтелектуальної власності, реалізація права, інноваційна діяльність

Вступ. Поняття дослідницького університету було введено в наукове середовище в 1994 р. міжнародним центром Карнегі з розвитку освіти, хоча модель такого університету існувала вже давно. Поняття використовувалося для розмежування класичних вишів тих університетів, які поєднували в собі велику наукову базу, інноваційні центри, дослідницькі парки й освітню складову. Поняття дослідницького університету — це багаторівневий концепт, який містить два основних моменти: генерацію та розповсюдження знань. У цьому аспекті криється важлива відмінність дослідницького університету від класичного [1, 33–34]. Дослідницький університет стає найважливішим фактором технологічного й економічного розвитку регіону. Традиційні функції університету — підготовка спеціалістів та фундаментальні дослідження — доповнюються його активною діяльністю з передання нових технологій у промисловість та бізнес.

Зважаючи на новели Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. №1556-VII щодо правового регулювання дослідницьких уні-

верситетів, особливістю яких є саме створення та поширення результатів інтелектуальної діяльності, потребують подальшого дослідження питання реалізації ними прав інтелектуальної власності. Що ж таке реалізація прав інтелектуальної власності в контексті дослідницького університету з позиції теорії права?

Наукові дослідження щодо діяльності дослідницьких університетів представлені, зокрема, роботами В. Сацика, Е. Неборського, В. Гневашевої. Питанням прав інтелектуальної власності в діяльності вищих навчальних закладів, зокрема, дослідницького типу, присвячені дослідження Н. Мироненко, М. Гришкова, В. Соловйова, П. Цибульова, Ю. Осипової та ін. Питання реалізації права розкриваються в роботах О. Скакун, В. Грибанова, З. Цибуленко, С. Комарова, А. Малько. Однак аналіз поняття реалізації прав інтелектуальної власності в контексті діяльності дослідницького університету як суб'єкта права інтелектуальної власності потребують подальшого наукового пошуку.

Метою статті є аналіз поняття реалізації прав інтелектуальної власності в контексті діяльності дослідницького університету як суб'єкта права інтелектуальної власності, на підставі норм законодавства України та теоретичних підходів.

Результати дослідження. На підставі проведеного аналізу Закону України «Про вищу освіту» можна стверджувати, що цей нормативно-правовий акт уперше на найвищому законодавчому рівні надав правове визначення та встановив засадничі критерії особливої категорії вищих навчальних закладів — дослідницьких університетів. Значну увагу в цьому Законі приділено саме питанням автономії таких установ щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності та визначення статей і обсягів витрат власних надходжень, утворенню інноваційних структур різних типів, внесенню як вкладу до статутних капіталів таких структур об'єктів права інтелектуальної власності тощо. Такі положення покликані надати можливість для створення й активної діяльності дослідницьких університетів України у сфері створення, володіння, використання та розпоряджання правами інтелектуальної власності.

За результатами проведеного дослідження дослідницький університет можна визначити як національний вищий навчальний заклад, який характеризується такими ознаками:

- є юридичною особою приватного чи публічного права;
- діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності;
- надає освітні (й додаткові також) та інші послуги;
- має розгалужену інфраструктуру та матеріально-технічну базу у сфері освіти;
- забезпечує міждисциплінарність освіти;

- забезпечує підготовку докторів наук, підвищення кваліфікації власних наукових кадрів;
- має потужну фундаментальну складову наукових досліджень, якість яких підтверджена, зокрема, публікаціями у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях;
- отримує базове фінансування за окремою бюджетною програмою Державного бюджету України на провадження наукової діяльності в обсязі не менш як 25 % коштів, які передбачаються на його утримання, для проведення наукових досліджень, підтримки та розвитку їхньої матеріально-технічної бази;
- забезпечує проривний розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки й інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки;
- створює інноваційні структури шляхом внесення до їх статутних капіталів майнових прав інтелектуальної власності;
- має право власності на об'єкти права інтелектуальної власності та розпоряджання майновими правами на них, створених за власні кошти або за кошти державного чи місцевих бюджетів [2].

Відповідно до ст. 421 ЦК України від 16.01.2003 року № 435-IV, суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) й інші особи, яким належать особисті немайнові й (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до Цивільного Кодексу, іншого закону чи договору [3].

Як впливає зі змісту зазначеної статті Цивільного кодексу України, можна сформулювати таке доктринальне визначення суб'єкта права інтелектуальної власності: суб'єкт права інтелектуальної власності — це творець (творці) об'єкта права інте-

лектуальної власності й інші особи, яким належать права інтелектуальної власності [4, 72–73].

Щодо класифікації суб'єктів права інтелектуальної власності, вони можуть бути поділені на дві групи — первинних і вторинних суб'єктів права інтелектуальної власності. До першої групи належать первинні суб'єкти, що набули права інтелектуальної власності в результаті створення чи державної реєстрації прав на об'єкт права інтелектуальної власності. Друга група суб'єктів права інтелектуальної власності — це вторинні суб'єкти права інтелектуальної власності. Вони самі нічого не створюють, але на підставі закону чи договору набувають у встановленому порядку майнових прав інтелектуальної власності та, відповідно, визнаються суб'єктами права інтелектуальної власності.

До результатів інтелектуальної діяльності в дослідницькому університеті можна віднести результати науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт, які виникли як результат виконання університетом відповідних договорів, а також результати діяльності працівників університету (викладачів, учених, аспірантів), що виникають у процесі наукової та освітньої діяльності університету й виконання інших його функцій.

До об'єктів інтелектуальної власності дослідницького університету можна віднести об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), комерційну таємницю, об'єкти, виражені у формі комп'ютерної програми, бази даних чи типології інтегральних мікросхем, а також засоби індивідуалізації, такі як торгові марки.

Отже, на підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що дослідницький університет є суб'єктом права інтелектуальної власності, який може набувати прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені в межах його діяльності.

Зважаючи на визначені законодавством України особливості набуття права інтелектуальної власності на різні об'єкти інтелектуальної власності, можна стверджувати, що дослідницький університет може бути як первинним, так і вторинним суб'єктом права інтелектуальної власності. Первинним суб'єктом права інтелектуальної власності дослідницький університет може бути щодо об'єктів, права на які набуваються в результаті реєстрації, а вторинним суб'єктом — щодо об'єктів, права на які виникають в результаті створення, але дослідницький університет набуває прав на них (зазвичай, майнових прав інтелектуальної власності) на підставі закону чи договору.

У контексті змісту права інтелектуальної власності дослідницького університету, більшою мірою це будуть саме майнові права інтелектуальної власності. Згідно зі ст. 424 ЦК України, майновими правами інтелектуальної власності є:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема й забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [3].

Отже, дослідницький університет у зв'язку з відповідністю вищевказаним ознакам є суб'єктом права інтелектуальної власності. Що ж таке реалізація прав інтелектуальної власності таким суб'єктом, як дослідницький університет?

Реалізація — це здійснення будь-чого, втілення в життя будь-якого плану, проекту, програми, наміру тощо. Отже, реалізувати правову норму — означає фактично здійснити її припис, втілити в життя загальні правила поведінки.

Реалізація права становить необхідний бік життя, існування права, без чого воно втрачає своє соціальне значення, адже закони та підзаконні акти приймаються для того, щоб діяти, впорядковувати суспільні відносини.

Залежно від характеру дій суб'єктів виділяють чотири форми реалізації права:

- дотримання (з його допомогою здійснюються заборони, від порушення яких особа повинна утримуватися);
- виконання (пов'язане з виконанням активних обов'язків, чітко визначених у законі дій в інтересах уповноваженої сторони);
- використання (полягає в здійсненні суб'єктивних прав, за допомогою чого особа задовольняє свій інтерес і таким чином досягає визначеного блага, цінності)
- застосування (це владна діяльність компетентних органів з вирішення конкретної юридичної справи, в результаті чого виноситься відповідний індивідуальний акт) [5, 341].

На думку Ю. Пацурківського, реалізація права — це втілення, впровадження правових норм на практиці шляхом правомірної поведінки суб'єктів права. Реалізація права полягає в практичному здійсненні нормативних приписів (заборон, дозволів, обов'язків). За допомогою реалізації правових норм досягаються цілі й отримуються результати правового регулювання, проголошені законодавцем у процесі протворчості [6, 61].

На думку О. Скакун, реалізація норм права — це втілення розпоряджень правових норм у правомірній поведінці суб'єктів права, у їхній практичній діяльності. Її можна розглядати і як процес, і як кінцевий результат.

Реалізувати нормативні розпорядження, що містяться в законах та інших нормативно-правових актах, означає втілити в життя — у суспільні відносини, поведінку громадян — волю законодавця й інших суб'єктів право-

творчості, спрямовану на встановлення правопорядку. Без такої реалізації право втрачає свої соціальне значення та призначення [7, 386].

Як зазначав В. Грибанов, будь-яке суб'єктивне право становить соціальну цінність лише тому, що його можна реалізувати, тобто скористатися надаваними цим суб'єктивним правом можливостями для задоволення матеріальних та культурних потреб правомочного суб'єкта. Надаючи громадянам і організаціям певні суб'єктивні права, радянське цивільне законодавство надає правомочному суб'єкту також необхідну свободу поведінки, що забезпечує перетворення цих можливостей у дійсність, встановлює правові гарантії здійснення цих прав [8, 22].

Отже, якщо зміст суб'єктивного цивільного права особи становлять певні правові можливості, використання яких має на меті задоволення її матеріальних і духовних інтересів, то його здійснення пов'язане з вчиненням конкретних дій, спрямованих на реалізацію зазначених можливостей, перетворення їх на дійсність. З огляду на кореляцію суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, безперешкодне здійснення належних учасникам цивільних відносин суб'єктивних прав прямо залежить від виконання обов'язків з боку відповідних зобов'язаних осіб, а усунення ймовірних перешкод у використанні передбачених суб'єктивним правом можливостей — від активності суб'єкта права в застосуванні наявного арсеналу засобів захисту цивільних прав та інтересів.

Отож за різних фактичних обставин і в різних правовідносинах здійснення суб'єктивного цивільного права залежно від його змісту може забезпечуватися або власними діями уповноваженої особи, або через належне виконання покладеного на зобов'язану сторону обов'язку, або за допомогою застосування ініційованих суб'єктом права заходів цивільно-правового захисту. Інакше кажучи, за будь-яких обставин

реалізація суб'єктивного цивільного права та відповідних правових відносин, елементом юридичного змісту яких воно є, лежить у площині здійснення чи суб'єктивного права, чи кореспондованого йому обов'язку. При цьому під здійсненням права потрібно розуміти діяльність уповноваженого суб'єкта, а під виконанням обов'язку — діяльність зобов'язаної сторони, котра (діяльність) й у тому, й у тому разі спрямовується на практичну реалізацію змісту цивільних правовідносин. Відмінність полягає в тому, що в першому випадку йдеться про дії у межах можливого, а в другому — у межах належного: здійснення цивільного права характеризує діяльність, яка здійснюється з метою реалізації юридичних можливостей, що впливають зі змісту цього права, а виконання цивільного обов'язку — відповідну його змісту поведінку зобов'язаної особи, спрямовану на задоволення опосередкованих кореспондованим суб'єктивним цивільним правом інтересів уповноваженої особи [9, 160–161].

Висновки

Отже, на підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що реалізація прав інтелектуальної власності дослідницького університету — це здійснення ним або суб'єктивного права або кореспондованого йому обов'язку, що спрямовується на практичну реалізацію змісту права інтелектуальної власності, та може забезпечуватись у таких формах: дотримання, виконання, використання та застосування.

Пропонується розглянути вищевказані форми реалізації права інтелектуальної власності дослідницького університету на прикладі майнових прав інтелектуальної власності на винахід.

1. Дотримання (з його допомогою здійснюються заборони, від порушення яких особа повинна утримуватися) — це виконання обов'язку у сфері права інтелектуальної власності. Цю форму можна розглянути на прикладі утримання дослідницького університету від викори-

стання прав інтелектуальної власності на винахід, який перебуває у власності іншої особи, без правової підстави (як, наприклад, ліцензійний договір).

2. Використання (власними діями дослідницького університету як суб'єкта права інтелектуальної власності) — право на використання об'єкта права інтелектуальної власності та виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності. Прикладом реалізації права на використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути використання запатентованого винаходу при проведенні подальших наукових досліджень.

Прикладом реалізації права дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути укладення ліцензійного договору про право на використання винаходу.

3. Виконання — реалізація прав інтелектуальної власності через належне виконання покладеного на дослідницький університет як на зобов'язану сторону обов'язку. Прикладом може слугувати виконання обов'язків за ліцензійним договором про право на використання винаходу, зокрема, передати всі документи, що стосуються винаходу (опис, креслення). Або, у випадку надання виключної ліцензії на використання винаходу, виконання обов'язку ліцензіара щодо невикористання цього об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, самостійно та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта в зазначеній сфері.

4. Застосування (реалізація прав інтелектуальної власності за допомогою застосування ініційованих дослідницьким університетом заходів цивільно-правового захисту). Як приклад, можна навести стягнення в судовому порядку, на підставі ліцензійного договору про право використання винаходу з ліцензіата плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Неборский Е. В. Зарубежный опыт интеграции образования, науки и бизнеса // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. № 11. 2012.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України.
URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Право інтелектуальної власності: акад. курс: підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К.: Ін Юре, 2007. 696 с.
5. Комаров С. А., Малько А. В. Теория государства и права: учебно-методическое пособие: краткий учебник для вузов. М.: НОРМА-ИНФРА. М, 1999. 448 с.
6. Пацуркієвський Ю. П. Реалізація права: поняття, зміст та співвідношення з суміжними категоріями // Науковий вісник Чернівецького університету. Випуск 636. Правознавство. 2012.
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Х.: Консум, 2001. 656 с.
8. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. М.: Статут, 2000. 411 с. (Классика российской цивилистики).
9. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 4-те вид., стереотипне. К.: Юрінком Інтер, 2014. 976 с.

1. Neborskyi E. V. «Zarubezhnyi opyt yntehratsyyi obrazovanyia, nauky y byznesa» [in] Vestnyk Baltyiskoho federalnoho unyversyteta ym. Y. Kanta. № 11. 2012.
2. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. №1556-VII [in] Ofitsiyni veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy.
URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV [in] Ofitsiyni veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Pravo intelektualnoi vlasnosti: akad. kurs: pidruch. dlia stud. vyshchyykh navch. zakladiv / O. P. Orliuk, H. O. Androshchuk, O. B. Butnik-Siverskyi ta in.; za red. O. P. Orliuk, O. D. Sviatotskoho. K.: In Yure, 2007. 696 s.
5. Komarov S. A., Malko A. V. Teoryia hosudarstva y prava. Uchebno-metodycheskoe posobyie: Kratkyi uchebnyk dlia vuzov. M.: NORMA-YNFRA M, 1999. 448 s.
6. Patsurkivskiy Yu. P. Realizatsiia prava: poniattia, zmist ta spivvidnoshennia z sumizhnymy katehoriiami [in] Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Vypusk 636. Pravoznavstvo. 2012.
7. Skakun O. F. Teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk / per. z ros. Kh.: Konsum, 2001. 656 s.
8. Hrybanov V. P. Osushchestvlenye y zashchyta hrashdanskyykh prav. M.: Statut, 2000. 411 s. (Klasyka rossyiskoi tsyvylystyky).
9. Tsyvilne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: pidruchnyk / za red. O. V. Dzery, N. S. Kuznietsovoi, R. A. Maidanyka. 4-te vyd., stereotypne. K.: Yurinkom Inter, 2014. 976 s.

Надійшла до редакції 21.05.2018 р.

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЇ

Чередник Н. Реализация прав интеллектуальной собственности в исследовательских университетах: теоретические аспекты. Статья посвящена анализу понятия реализации прав интеллектуальной собственности в контексте деятельности исследовательского университета как субъекта права интеллектуальной собственности, на основании норм законодательства Украины и теоретических подходов.

Ключевые слова: исследовательский университет, высшие учебные заведения, права интеллектуальной собственности, реализация права, инновационная деятельность

Cherednik N. Realization of intellectual property rights in research universities: theoretical aspects. The article outlines analysis of research university intellectual property rights realization as an intellectual property rights holder, based on legal provisions of Ukrainian legislation and theoretical approach.

Key words: research university, higher educational settings, intellectual property rights, exercise of right, innovation activity

